

EMEK TARİHİ KONFERANSLARI IV
TÜRKİYE'NİN YAKIN TARİHİNDE
EMEK, TOPLUM VE SİYASET:
1980 – 2002

DİSK, TARİH VAKFI, TÜSTAV

HAZIRLAYANLAR
EROL ÜLKER – TAYFUN MERTAN

Emek Tarihi Konferansları IV

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

Kapak Fotoğrafi: Zonguldak Madenci Yürüyüşü

İstanbul Nisan 2021

ISBN: 978-605-4513-65-9

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

Erol Ülker Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Başlıca akademik ilgi alanları arasında Osmanlı – Türkiye tarihi, milliyetçilik, sosyal hareketler ve emek tarihi yer almaktadır.

Tayfun Mertan Altınbaş Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü araştırma görevlisidir. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde doktora eğitimini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ	
BİR KONFERANSLAR DİZİSİNİN KISA TARİHİ VE GELECEĞE İLİŞKİN TEMENNİLER - <i>Erol ÜLKER</i>	13
12 EYLÜL DARBESİ VE SENDİKAL HAREKET <i>Aziz ÇELİK, Deniz BEYAZBULUT, Zeynep KANDAZ</i>	21
24 OCAK İSTİKRAR PROGRAMI: YAPISAL DÖNÜŞÜM ÖNLEMLERİNİN DİSK VE TÜRK-İŞ'TEKİ YANSIMALARI <i>Atakan YILMAZ</i>	61
KOCAELİ İŞÇİ SINIFI ÜZERİNDEN TOPLUMSAL SİYASAL DÖNÜŞÜMÜ OKUMAK - <i>Abmet BEKMEN, F. Serkan ÖNGEL</i>	79
TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFI OLUŞUMUNUN DÜNÜ VE BUGÜNÜ: NAZİLLİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI <i>Aslıhan AYKAÇ</i>	111
GEMİ SÖKÜM ENDÜSTRİSİNDE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE İŞÇİ PROFİLİ - <i>Ertuğrul BİLİR</i>	150
FINDIK İŞÇİLİĞİNİN SINIF İÇİ DÖNÜŞÜMÜ <i>İhsan Seddar KAYNAR</i>	185
1980'LERDE TRT'DE NEOLİBERAL DÖNÜŞ VE KADIN YAYINCILAR <i>Özlem AKKAYA</i>	202
1990'LARDA YENİ TÜRK SİNEMASI'NDA EMEKÇİ ÖZNEİNİN KAYBOLUŞU: KÜRESELLEŞME VE FESTİVALİZM <i>Aslı DALDAL</i>	212

90 SONRASI “YAPTIĞIN İŞİ SEV” İDEOLOJİSİ NASIL NORM OLDU? <i>Ebru IŞIKLI</i>	229
YAYINCILIK SEKTÖRÜNÜN ESNEK, KIRILGAN ÇALIŞMA PRATİĞİ: KADIN ÇEVİRMENLERİN “ÇEVİRİ İŞİ” İLE İLİŞKİSİNE DAİR (1980-2002) <i>Yonca Güneş YÜCEL, Gözde ORHAN</i>	241
DÜNYA BANKASI PROJELERİNDE EMEKÇİLER <i>Tayfun MERTAN</i>	255
EKLER: KONFERANS AFİŞLERİ VE PROGRAMLAR.....	268

İLYAS KÖSTEKLİ Anısına...

(1948 – 2004)

Saygıyla anıyoruz

Ankara’da Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ne başladığında mücadelesini kendi başına değil, örgütlü sürdürmesi gerektiğine inandı ve devrimci gençlik içinde aktif rol aldı. 12 Mart darbesiyle birlikte pek çok aydın gibi çok sevdiği yurdundan ayrıldı. Bu ayrılık O’nu yıldırmadı, perçinledi. İngiltere Türkiyeli İlericiler Birliği’nde (İTİB) mücadelesine devam etti. Aynı dönemde TKP’yi tanıdı. İngiltere’de kaldığı dört yıl boyunca gerek yurtdışındaki Türkiyeli emekçilerin örgütlenmesinde ve mücadelesinde, gerekse yurdundaki işçilerin ve ilericilerin hak ve özgürlüklerini savunmaya yönelik dayanışma hareketlerinde aktif görev aldı.

1984-1999 yılları arasında Petrol-İş Yıllıklarının yayınlanmasını sağladı. Yıllıklarda emeğe ilişkin sistemli veri serilerinin yanı sıra haber derlemeleri, emek yanlısı akademisyen ve araştırmacıların makale ve değerlendirmeleri de yer aldı. 1978’den 2002’ye kadar Petrol-İş Sendikası’nda araştırma ve eğitim çalışmalarını yürüttü; sendikanın merkez ve şube yöneticilerinin neredeyse tümünün eğitime katkıda bulundu. Daha sonra kısa bir süre Türk-İş’te uzman olarak görev yaptı. Kısa süreli bir hastalık döneminin ardından 2004’te yaşama gözlerini yumdu.

ÖNSÖZ

DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın ortak çabalarıyla düzenlenen Emek Tarihi Konferansları dizisinin ilk adımları bundan yaklaşık 8 yıl önce, 3 Mart 2012'de emek tarihçilerinin geniş katılımıyla Taksim'de gerçekleşen bir kahvaltıda atıldı. O günden bu yana, Taksim'de aldığımız karar doğrultusunda iki yılda bir gerçekleştirilen Emek Tarihi Konferansları büyük ölçüde kendi geleneğini yarattı ve Osmanlı-Türkiye tarih yazıcılığında özgün bir yer edindi. Akademik yolculuklarının henüz başında olan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini, duayen sosyal ve siyasal tarihçileri, emek çalışmalarına büyük katkılarda bulunan bağımsız araştırmacıları, sendika uzmanlarını, emeğin tarihini yazan ve yazdıkları tarihin aynı zamanda öznesi olan eylemcileri buluşturan bir platform haline geldi. İlk konferans Kasım 2013'te "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Bağlamında, Emek Hareketi Tarihinin Kaynakları", ikincisi Ekim 2015'te "Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfının Oluşumu", ve üçüncüsü Ekim 2017'de "Emek ve Cumhuriyet: Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi'ne Eleştirel Bakışlar, 1923-1980" başlıkları altında gerçekleştirildi.

Bu kitapta derlediğimiz tebliğler 14-15 Aralık 2019'da "Türkiye'nin Yakın Tarihinde Emek, Toplum ve Siyaset, 1980-2002" başlığıyla, bu konuda öncü çalışmalara imza atmış uzun yıllar Petrol-İş sendikası Araştırma ve Eğitim Müdürlüğü görevini yürütmüş İlyas Köstekli'nin anısına düzenlenen dördüncü konferansta sunulmuştu. Tarih Vakfı'nın Eminönü binasında yapılan konferansa sunulacak 21 tebliğin özetlerini yayınlamıştık ilk olarak. Bu çalışmada ise, o konferansta sunulan tebliğlerin önemlice bir kısmına tam-metin olarak yer verebildik. Konferansa sunum yapan, sundukları tebliğleri yeniden gözden geçirerek yayınlamayı kabul eden tüm katılımcılara teşekkür ederiz. Onların katkılarıyla ortaya çıkan bu çalışmanın, Türkiye'nin yakın tarihine ilişkin tartışmalara, emeğin ve işçi mücadelesinin perspektifinden katkıda bulunacağını umuyoruz.

Gerek Aralık 2019'da gerçekleşen Emek Tarihi Konferansı, gerekse de konferansın sonucu olarak ortaya çıkan bu tebliğler kitabı kolektif bir çabanın ürünüydü. Öncelikle Hakan Koçak'ın konferansın düzenlenmesindeki rolünü vurgulamak istiyoruz. Hakan Koçak hazırlık aşamasından başlayarak konferans sürecinin her aşamasında yer aldı ve etkinliğin "Neoliberalizmin Karşısında Türkiye İşçi Hareketinin Yükselişi ve Düşüşü" başlıklı açılış konuşmasını yaptı. Y. Doğan Çetinkaya hazırlık çalışmalarına bu defa gurbetten destek verdi. Onlara, ayrıca konferansın organizasyonunda emeği geçen Aziz Çelik'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Emek Tarihi Konferanslarını düzenleyen kurumlarımız en başından beri desteklerini eksik etmediler. Bu vesileyle DİSK Başkanı Arzu Çerkezoğlu'na, Tarih Vakfı Başkanı Mehmet Ö. Alkan'a ve TÜSTAV Başkanı Fahrettin Ozan'a teşekkürlerimizi sunuyoruz ve bu kurumlar arasındaki iş birliğinin daha da derinleşerek devamını diliyoruz. Ayrıca 2013'ten beri maddi katkılarıyla Emek Tarihi Konferanslarına destek veren DİSK üyesi Sosyal-İş Genel Merkezi'ne, hazırlık aşamasında ve toplantılar esnasında emek veren gönüllü arkadaşlarımıza, tüm katılımcılara, dinleyicilere ve okurlara teşekkür ediyoruz.

Bir sonraki konferansta yeniden bir araya gelmek ve emeğin tarihini başka yayınlara taşıyabilmek dileğiyle...

Erol Ülker – Tayfun Mertan

GİRİŞ

BİR KONFERANSLAR DİZİSİNİN KISA TARİHİ VE GELECEĞE İLİŞKİN TEMENNİLER

Erol ÜLKER¹

DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın ortak çabalarıyla düzenlenen Emek Tarihi Konferansları dizisinin ilk adımları bundan yaklaşık 9 yıl önce, 3 Mart 2012'de emek tarihçilerinin geniş katılımıyla Taksim'de gerçekleşen bir kahvaltıda atıldı.² TÜSTAV'ın yaptığı toplantı çağrısına, alana önemli katkılarda bulunan birçok tarihçi ve sosyal bilimci olumlu yanıt verdi. 3 Mart sabahı Taksim'de Green Park Hotel'de gerçekleşen kahvaltının katılımcıları arasında Mete Tunçay, Mehmet Ö. Alkan ve Yıldırım Koç gibi emek tarihi ve sol tarih alanının duayenleri bulunmaktaydı. Aynı zamanda bu alanlarda son yıllarda gözlemlenen canlanmanın başını çeken isimlerden olan Demet Parlak, Erdem Kabadayı, Alp Yücel Kaya ve Y. Doğan Çetinkaya gibi (nispeten) daha genç bir kuşak tarihçi ve sosyal bilimci de toplantı/kahvaltıda hazır bulundu. Ayrıca hem sendikal alanda faaliyette bulunan hem emek ve sol tarihi çalışmalarına yaptıkları yayınlarla önemli katkılarda bulunan Erden Akbulut, Zafer Aydın, Hakan Koçak, Murat Özveri ile birlikte araştırmacı yazar Erol Çatma ve Ersin Tosun da katılımcılar arasındaydı. Kahvaltı/toplantıda sendikal alandan, Tarih Vakfı'ndan ve

1 FMV Işık Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

2 Bu toplantı hakkında bir haber için bkz. "Erol Çatma, Emek Tarihçileri Toplantısına Katıldı," Susma – Haftalık Yerel Gazete, 7 Mart 2012, s. 7.

TÜSTAV'dan katılımcılar yer aldı.³ Toplantı TÜSTAV Başkanı Fahrettin Ozan ve Yönetim Kurulu Sekreteri Mustafa Coşkun'un kolaylaştırıcılığıyla gerçekleşti. Farklı kuşakları ve farklı çevrelerden yazar, akademisyen ve sendika uzmanlarını bir araya getiren bu etkinlik "ne yapmalı" sorusu etrafında canlı tartışmalara ve fikir alışverişine sahne oldu. Bir emek tarihçileri iletişim ağının kurulması karara bağlandı. Konuşulanlar arasında bir emek çalışmaları enstitüsünden akademik bir yayın faaliyetinin olanaklarına kadar birçok konu vardı. Emek tarihçiliği konusunda önemli bir yere sahip olan, bu konudaki bilgi birikimine büyük katkılarda bulunan Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın ortak faaliyetlerde bulunması gereğine, bunu yaparken sendikalarla dayanışma içinde olmanın önemine dikkat çekildi. O gün tartışılan hedeflerin bir kısmı bugün (halen) hayata geçirilebilmiş değil. Ancak DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV arasında ortaya çıkacak verimli bir iş birliğinin ilk adımlarının bu toplantıda atıldığını söylemek yanlış olmaz.

Emek Tarihi Konferanslarını başlatacak süreç Mart 2012'den sonra hızlı bir şekilde ilerledi. TÜSTAV'ın o zaman Talimhane'de olan Vakıf binasındaki ilk toplantıda Tarih Vakfı da temsil edildi. Bir süre sonra Erden Akbulut, Y. Doğan Çetinkaya, F. Serkan Öngel, Erdem Kabadayı, Zafer Aydın ve Erol Ülker'den oluşan bir ekip ilk konferansın hazırlıklarına girişti. 2013 yılında toplanması kararlaştırılan konferansın konusu "Osmanlı ve Türkiye Emek Tarihciliğinin Kaynakları" olacaktı. Oturumların, birbirini takip eden 5 tarihsel dönem üzerine yoğunlaşması isteniyordu:

- 1- Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu (1838-1918)
- 2- Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi (1918-1926)
- 3- Erken Cumhuriyet Dönemi (1926 - 1960)
- 4- 1960 - 1980 Türkiye
- 5- 12 Eylül 1980 sonrası Türkiye

16-17 Kasım 2013'te DİSK'e bağlı Birleşik Metal-İş Sendikası'nın ev sahipliğinde ve sendikanın Bostancı'da bulunan Genel Merkez binasında gerçekleştirilen toplantı oldukça başarılı geçti. Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerine ve farklı işçi kesimlerine odaklanarak emek tarihi yazıcılığında kaynaklar meselesini ele alan 22 tebliğ sunuldu. Maalesef açılış konuşmasını yapacak olan Zafer Toprak ve kapanış konuşmacısı

3 Daha sonra emek tarihi konferanslarının koordinasyonunda da önemli roller alacak Aziz Çelik, Serkan F. Öngel, Barış Alp Özden çeşitli sebeplerle toplantıda yer alamadılar. Toplantıya davet edilen ancak iştirak edemeyen birçok başka isim de oldu.

Mete Tunçay rahatsızlıkları nedeniyle toplantıya katılamadılar. Konferansa Birleşik Metal-İş Sendikası Başkanı Adnan Serdaroğlu da katılarak bir konuşma yaptı. İlk oturumun başkanlığını da Türkiye İşçi Sınıfı konulu öncü çalışmalarından birini yapmış olan Oya Baydar yürüttü. Toplantıların ilk günü sona ererken Amsterdam merkezli Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nü temsilen Touraj Atabaki bir değerlendirme konuşması yaptı. İkinci günün bitiminde Y. Doğan Çetinkaya'nın iki gün boyunca konuşulan ve tartışılan konuşmaları özetleyen değerlendirmesiyle ilk konferans neticelendi.

2013'teki ilk konferansın gündemini oluşturan tarih yazımı ve kaynaklar meselesi Tanzimat döneminden 12 Eylül 1980 sonrası Türkiye'ye uzanan geniş bir kronolojik çerçevede ele alınmıştı. Sonraki konferanslar bu ilk kronolojik çerçeveyi takip ederek Osmanlı'dan Cumhuriyet'e emek tarihinin izlerini sürdürdü. 17-18 Ekim 2015'te bu defa Tarih Vakfı'nın Eminönü'ndeki merkezinde gerçekleşen konferans "Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfının Oluşumu" başlığını taşıyordu. Açılış konuşmasını Aziz Çelik'in yaptığı bu etkinlikte, Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun etnik ve dinî çeşitliliğini yansıtır bir biçimde Rum ve Kürt emekçiler hakkında tebliğler sunuldu, Osmanlı Makedonya'sında işçi sınıfının oluşumunun Yunan tarih yazımında nasıl tartışıldığına değinildi, Balkanlar'da toprak rejimi, çiftlikler ve emek süreçleri mercek altına alındı. Toplumsal cinsiyetin emek süreçlerindeki rolü irdelendi, bu amaçla sütannelerden ebelere ve ev hizmetlilerine kadar farklı kategoriler emek süreçlerindeki rolleri çerçevesinde tartışıldı. Sunulan tebliğler yalnızca sanayide ve modern sektörlerde istihdam edilen işçileri değil, hamallar, dülgerler, kayıkçılar gibi daha geleneksel emek kesimlerini ve köylülüğü de tartışmaya açtı.

İkinci Emek Tarihi Konferansı Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine odaklanırken 28-29 Ekim 2017 tarihinde düzenlenen üçüncü konferansın konusu Cumhuriyet dönemi idi. Zafer Toprak'ın açılış konuşmasını yaptığı bu etkinlik, "Emek ve Cumhuriyet: Türkiye İşçi Sınıfı Tarihine Eleştirel Bakışlar, 1923-1980" olarak isimlendirildi. İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin sancıları ve bu sürecin emek kesimleri üzerindeki etkisi üçüncü konferansta tartışılan en önemli konulardan biri oldu. İşçi sınıfının değişen yapısı, toplumsal cinsiyet ve kadın istihdamı, emek süreçlerinin kontrolündeki gelişmeler, işçilerin yerleşim örüntüleri, kolektif emek hareketleri ve grevler, sinema emekçileri ve Almanya'daki göçmen işçilerin Türkiye Komünist Partisi'yle ilişkileri bu konferansın gündemini

belirleyen konulardan yalnızca birkaçı oldu. Ayrıca 2017 yılı 1967’de kurulan DİSK’in 50. kuruluş yıldönümüne denk geliyordu. Bu sebeple “DİSK, Sosyal Muhalefet ve Siyaset” başlığıyla, başkanlığını Mehmet Ö. Alkan’ın yürüttüğü ayrı bir oturum düzenlendi. Bu oturumda, emek tarihi konferanslarını düzenleyen kurumlardan biri olan DİSK hakkında önemli çalışmalar ortaya koyan Süreyya Algül ve Zafer Aydın da birer tebliğ sundu.

Bu kitapta derlenen tebliğlerin sunulduğu emek konferansları dizisinin sonuncusu, “Türkiye’nin Yakın Tarihinde Emek, Toplum ve Siyaset: 1980-2002” başlığıyla 14-15 Aralık 2019’da, yine Tarih Vakfı’nda toplandı. Türkiye’de 12 Eylül darbesiyle birlikte demir yumrukla uygulamaya konulan neoliberal politikaların emek süreçleri ve sendikalar üzerindeki etkilerinin, işçi hareketlerinin neoliberal saldırı karşısında sergilediği direnişin ve mücadele yöntemlerinin tartışıldığı konferans, DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu’nun yaptığı açılış konuşmasıyla başladı. Çerkezoğlu konuşmasında, Türkiye’de ve dünyada işçi sınıfının çok kritik bir süreçten geçtiğinin altını çizerek, IV. Emek Tarihi Konferansı’nın gündemini belki de en etkili şekilde dile getiren şu açıklamayı yaptı:

“Çok önemli bir tarihsel kesitteyiz. Bu konferansta 2 gün boyunca bu tarihsel kesit konuşulacak. Ama kuşkusuz bu konuşulacak olan tarihsel kesit özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde sermayenin işçi sınıfıyla kurduğu masayı deyim yerindeyse tekme vurup dağıttıktan sonra bize yaşattığı yaklaşık 40 yıllık bir öykünün sonundan bakarak konuşuyoruz. Bu dünyada ve Türkiye’de mevcut sistemin her boyutu ile işçi sınıfına, emekçilere, kadınlara, gençlere vaat edebileceği hiçbir şey kalmadı. Bütün masalların bittiği dönemden ve 40 yıllık öykünün sonundan bakıyoruz geleceğe. O nedenle bütün bu tartışmalar geleceğe daha fazla ışık taşıyacaktır.”⁴

DİSK Başkanı Arzu Çerkezoğlu’nun ardından, Türkiye’de işçi hareketleri ve sendikalar tarihine önemli katkılarda bulunmuş olan Hakan Koçak, “Neoliberalizm Karşısında Türkiye İşçi Hareketinin Yükselişi ve Düşüşü” isimli açılış tebliğini sundu. Koçak bu tebliğde, Türkiye’ye darbeyle giriş yapan neoliberalizme karşı işçi hareketinin tüm olumsuzluklara rağmen 1980’lerin ortalarından başlayarak dikkate değer bir direnç gösterdiğini belirtmektedir. Koçak’a göre işçi hareketinde 1989 Bahar Eylemleriyle başlayan yükseliş 1991 yılında Genel Grev ve Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü ile doruk noktasına ulaşır. Ancak işçi hareketi 1990’lı yılların

4 “İşçi Sınıfı Hareketleri Tarihsel Bir Süreçten Geçiyor,” *Gazete Karınca*, 14 Aralık 2019, <https://gazetekarınca.com/2019/12/isci-sinifi-hareketleri-tarihsel-bir-surecten-geciyor/>

karanlık atmosferinde, büyüyen şovenizmin ve siyasal İslamcılığın baskısı altında gücünü yitirir. 1999 Depreminden kısa süre önce Ankara'da gerçekleştirilen Mezarda Emekliliğe Hayır mitingi bir dönemin bitişini sembolize etmektedir adeta. Depremin ardından Türkiye'yi sarsan iktisadî ve siyasî krizle birlikte işçi hareketi belirgin bir geri çekilme sürecine girer.

Hakan Koçak'ın açılış tebliğinden sonra iki gün süren konferansta neo-liberalizmin yıkıcı etkilerinden sendikal hareketin gelişimine, beyaz yakalı işçilerin örgütlenme pratiklerinden çalışma hayatının kültürel temsiline kadar birçok meselenin ele alındığı 21 tebliğ sunuldu. Aynı zamanda koordinatör olarak konferansın organize edilmesine çok önemli bir katkıda bulunan arkadaşım ve meslektaşım Tayfun Mertan ile derlediğimiz bu kitap, söz konusu tebliğlerin önemlice bir kısmını içeriyor. Konferans tartışmalarını da temel alarak yeniden gözden geçirilen, bu kitabın bölümlerini oluşturmak üzere yazılı hale getirilen tebliğlerin Türkiye'nin yakın tarihine ilişkin tartışmalara, emeğin ve işçi mücadelelerinin önemini vurgulayarak katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

2013 yılından beri her iki senede bir düzenlenen emek tarihi konferanslarının artık kendi geleneğini yaratmaya başladığını, yine Tayfun Mertan ile birlikte derlediğimiz IV. Emek Tarihi Konferansı'nın tebliğ özetleri kitapçığına yazdığımız ve bir kısmını bu kitaba da eklediğimiz kısa önsözde belirtmiştik. Gerçekten emek tarihi konferansları dizisi, yeni kuşak tarihçiler ve sosyal bilimcilerin çabalarıyla Osmanlı ve Türkiye emek tarihçiliğinde dikkate değer bir canlanma yaşandığı sıralarda başladı.⁵ Tam da böyle bir bağlamda akademik yolculuklarının henüz başında olan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini, duayen sosyal ve siyasal tarihçileri, emek çalışmalarına büyük katkılarda bulunan bağımsız araştırmacıları, sendika uzmanlarını, emeğin tarihini yazan ve yazdıkları tarihin aynı zamanda öznesi olan eylemcileri buluşturan bir platform haline geldi. Bu platform

5 Y. Doğan Çetinkaya ve Mehmet Ö. Alkan'ın *Toplumsal Tarih* dergisinin Mayıs 2014 tarihli 245. sayısı için derledikleri dosyayı "Türkiye İşçi Sınıfı Tarihyazımında Bahar" olarak isimlendirdiler. Bu Toplumsal Tarih dosyası 2015 yılında yayınlanacak ayrı bir kitabın temelini oluşturdu: Y. Doğan Çetinkaya ve Mehmet Ö. Alkan (der.) (2014), *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları). Osmanlı-Türkiye emek tarihi literatürünün bir değerlendirilmesi için bkz. Leda Papastefanaki ve M. Erdem Kabadayı (2020). "Introduction and Historiographical Essay. Greek and Turkish Economic and Social History, and Labor History," *Working in Greece and Turkey. A Comparative Labour History from Empires to Nation States, 1840-1940*, (Editörler: Leda Papastefanaki ve M. Erdem Kabadayı), (New York ve Oxford: Berghahn), s. 15-20. Ayrıca bkz. Gavin D. Brockett and Özgür Balkılıç (2018). "The Ottoman Middle East and Modern Turkey," *Handbook the Global History of Work* (Editörler: Karin Hofmeester and Marcel van der Linden) içinde, (Berlin ve Boston: Walter de Gruyter GmbH), s. 202-209.

emek çalışmalarında gözlemlenen canlanmanın ve gelişmenin sürmesi için gerekli olan çabalara katkıda bulundu.

Bundan sonra emek tarihi konferansları sürecinin nasıl devam edeceği elbette bu sürecin bileşenlerinin ortak kararı olacak. Dolayısıyla burada ifade edeceğim görüşler yalnızca beni bağlıyor. Maalesef içinden geçmekte olduğumuz küresel salgın, normal şartlar altında 2021 yılında gerçekleşmesi gereken beşinci emek konferansını zora sokmuş durumda. Büyük olasılıkla bu yıl (2021) konferanslar dizisine ara vermek durumunda kalacağız. Ancak önümüzdeki yıldan itibaren devam etmenin mümkün olacağını umuyorum. Salgın koşulları yüz yüze toplantılara izin vermese dahi bu süreçte sıklıkla kullandığımız çevrim-içi yöntemlerle ilerlemenin önünde hiçbir engel yok. Bu tür toplantıların ve büyük organizasyonların mümkün olduğunun en önemli kanıtı, bu satırlar yazılırken Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı – Beykoz Üniversitesi iş birliğiyle tamamen çevrim-içi olarak gerçekleştirilen “Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını. Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyumu, 10-11 Nisan 2021” oldu. Emek ve sol üzerine de tebliğlerin sunulduğu bu organizasyona iki gün boyunca 6.000’e yakın kişi katıldı ki böyle bir sayıya tamamen yüz-yüze gerçekleştirilen bir sempozyumda erişmek imkânsız değilse de oldukça güç. Emek konferansları serisinde bundan sonrası için sadece fiziki katılım esasına göre yapılan konferanslardan, eğer mümkünse hem yüz yüze katılımı hem de çevrim-içi katılımı mümkün kılacak yeni bir tarza geçmek gerektiğini düşünüyorum.⁶ Mesafe engelini mümkün olduğunca azaltmak daha geniş ve yüksek katımlı akademik ve entelektüel etkinlikleri mümkün hale getirecektir.

Önümüzdeki yıllarda toplanacak emek tarihi konferanslarının birbiriy-le ilişkili iki düzlemde ilerleyebileceğini düşünüyorum. İlk olarak, şimdiye kadar yapılan genel kapsamlı ve kronolojik konferansların yerini daha tematik meselelerin geniş zaman aralıklarında incelendiği etkinlikler almalı. Bu konuda eğilmemiz gereken ilk meseleler arasında toplumsal cinsiyet ve emek konusu olması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda oldukça geniş bir bilgi birikimi ortaya çıkmış durumda. Bu birikim şimdiye kadar yaptığımız tüm etkinliklere yansdı. Özellikle 1980-2002 dönemini ele alan son konferansta kadınlar (ve gençler) hem izleyici hem de katılımcı olarak çok büyük bir ağırlığa sahipti. Kadın emek tarihçilerinin önceki etkinlik-

6 Daha önce, Emek ve Cumhuriyet üst başlıklı konferansta Muzaffer Kaya “Bizim de Sözümüz Var’ 1961-1963 İşçi Eylemleri ve Grev Hakkının Yasalaşması” isimli tebliğini Almanya’dan bağlanarak sunmuştu.

lerden farklı olarak koordinasyonunda da etkin bir rol alacağı Osmanlı'dan Türkiye'ye toplumsal cinsiyet ve emek konulu bir sempozyum Türkiye'de tarihyazımına ve sosyal bilimlere ciddi bir katkı sağlayacaktır.

İkinci olarak, Türkiye'nin de parçası olduğu daha geniş bir bölgesel düzlemde emek hareketlerinin ve sol hareketlerin tarihsel gelişimine odaklanan daha geniş ve uluslararası konferanslar düzenlenebilir. Bu açıdan Yeşil Devrim, Arap Baharı ve Gezi'nin birbirinin peşi sıra meydana geldiği coğrafyada farklı ülkelerden ve milliyetlerden katılımcılarla, emeğin ve solun belirli düzeylerde örtüşen tarihi masaya yatırılabilir. Benzeri bir konferans Balkanlar coğrafyası için de düşünülmelidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan neşet eden Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye'de sosyalist ve komünist hareketin ortak kökenlerine ve ilişkilerine, emek hareketlerinin seyrini, bunların ulus-devlet inşası süreçlerinden, siyasî çalkantılardan ve demografik dönüşümlerden nasıl etkilendiğini konu alan bir sempozyum son yıllarda ivme kazanan küresel tarih yazımına emeğin ve solun perspektifinden önemli bir katkı sunacaktır. Gerek DİSK'in, gerek Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın bu tür organizasyonların üstesinden gelecek birikimi ve uluslararası saygınlığının olduğuna hiç şüphe yok. Teknolojik gelişmelerin uluslararası toplantıların ve etkinliklerin maliyetini oldukça düşürdüğü yeni bir döneme girdik, bundan mümkün olduğunca faydalanmamız gerektiğini düşünüyorum.

Elbette konferanslara tek başına büyük bir anlam atfetmek doğru olmaz. Emek tarihi konferansları dizisini önemli hale getiren unsurların başında, bu etkinliklerin altına DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV gibi üç önemli ve birbirini tamamlayan kurumun imza atması yer alıyor. Bunlar arasındaki ilişkilerin daha kurumsal bir zemine taşınması, ileriki yıllarda akademik ve entelektüel alanda ciddi kazanımların ortaya çıkması için büyük bir potansiyel barındırıyor. Şimdi 3 Mart 2012'de dostane bir kahvaltıda konuşulan, tartışılan ancak henüz gerçekleştirilemeyen hedeflere dönmek zamanı. İlk olarak emek tarihi konferanslar dizisini, bir emek çalışanları iletişim ağıyla desteklemeliyiz. Bunun için gerekli zemin çoktan oluşmuş durumda. Yalnızca bu ilişkiler ağını koordine edecek bir sekreteryaya ihtiyacımız var. Daha sonra bu zeminde, yayın faaliyetlerinden bir emek araştırmaları enstitüsünün kuruluş olanaklarına kadar pek çok hedefi birlikte düşünmemiz, tartmamız ve uygulanabilir gerçekçi planlar haline getirmemiz gerekiyor.

Türkiye'de entelektüel hayatın, akademinin ve solun tarihinde derin izler bırakan Behice Boran'ın hedefi "üniversite seviyesinde bir sosyal araştır-

malar merkezi kurmaktı.⁷ Hiç kuşkusuz bu ulaşılması zor bir hedef, ancak hedefler olmadan gündelik faaliyetlere odaklanabilmek, bunlara bir anlam yükleyebilmek çok zor. Şimdi Behice Boran'ın koyduğu hedefi güncelleyelim ve neler yapabileceğimizi görelim.

Kaynakça

- Atılğan, Gökhan (2007). "Behice Boran," *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 8: Sol*, (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 436-472.
- Brockett, Gavin D. ve Özgür Balkılıç (2018). "The Ottoman Middle East and Modern Turkey," *Handbook the Global History of Work* (Editörler: Karin Hofmeester and Marcel van der Linden) içinde, Berlin ve Boston: Walter de Gruyter GmbH, s. 202-209
- Çetinkaya, Y. Doğan ve Mehmet Ö. Alkan (der.) (2014), *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- "Erol Çatma, Emek Tarihçileri Toplantısına Katıldı," *Susma – Haftalık Yerel Gazete*, 7 Mart 2012, s. 7.
- "İşçi Sınıfı Hareketleri Tarihsel Bir Süreçten Geçiyor," *Gazete Karınca*, 14 Aralık 2019, <https://gazetekarınca.com/2019/12/isci-sinifi-hareketleri-tarihsel-bir-surecten-geciyor/>
- Papastefanaki, Leda ve M. Erdem Kabadayı (2020). "Introduction and Historiographical Essay. Greek and Turkish Economic and Social History, and Labor History," *Working in Greece and Turkey. A Comparative Labour History from Empires to Nation States, 1840-1940*, (Editörler: Leda Papastefanaki ve M. Erdem Kabadayı, New York ve Oxford: Berghahn, s. 1-57.

7 Behice Boran'dan aktaran Gökhan Atılğan (2007), "Behice Boran," İçinde: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (der.) *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce. Cilt 8: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 443.0